

Seks is Emotie

Marcus J.M.J. Henckens¹, Walter T.A.M. Everaerd²

¹ Faculteit Psychologie en Onderwijswetenschappen, Open Universiteit Nederland

² Faculteit der Maatschappij- en Gedragwetenschappen, Universiteit van Amsterdam

Samenvatting

In dit artikel bespreken we seksueel (dis)functioneren in het kader van de emotietheorie van Frijda (2008, 2016). Deze theorie wordt ondersteund door recente neurowetenschappelijke inzichten. De emotietheorie gaat er van uit dat emoties opgeroepen worden door een autonoom en automatisch verlopend inschattingsproces, dat stimuli toetst op hun relevantie en de mate waarin zij plezier kunnen opwekken. Indien een stimulus relevant wordt bevonden, roept dit inschattingsproces emoties en actiebereidheid op, die motiveren tot actie. Stimuli die ingeschat worden als plezierig, roepen een toenaderende gedragsoriëntatie op. Daarentegen leiden als onplezierig ingeschatte stimuli tot een vermijdende gedragsoriëntatie. Seksuele opwindning is een specifieke emotie. Verondersteld wordt dat falende context-specifieke emotieregulatie de kans op hyperseksualiteit vergroot.

Emoties motiveren

Waarom hebben mensen seks met elkaar? Mensen kunnen antwoorden “omwille van voortplanting”, maar zij hebben om meer redenen seks (Meston & Buss, 2007). Emotietheorieën gaan er van uit dat emoties belangrijke drijfveren voor seksueel gedrag zijn (Frijda, 2008; Frijda, Kuipers & ter Schure, 1989). Een belangrijke algemene definitie van emotie werd gegeven door Frijda in zijn boek “De Emoties” (1988, p. 493): emotie is verandering in actiebereidheid. Daardoor zijn emoties psychologische determinanten van niet-instrumenteel gedrag (Frijda, 1988). Dat hier niet staat dat emotie rechtstreeks een determinant van gedrag is, komt omdat er, ondanks een actiebereidheid die ons aanzet tot dat gedrag, sprake kan zijn van inhibitie waardoor het feitelijke gedrag niet of niet in zijn volle hevigheid vertoond wordt. Emoties zijn determinanten van uitlopende gedragstendities: ze laten ons naar seks verlangen (Frijda, 2008; Frijda et al., 1989; Toates, 2009, 2014), zorgen dat we seksueel handelen in geschikte omstandigheden (Frijda, 1987, 2016) en zetten het lichaam aan te reageren met relevante fysiologische responsen (Everaerd, 2002; Frijda, 2008). In de hiernavolgende tekst willen wij, naast een korte uitleg van algemene aspecten van de emotietheorie van Frijda, nagaan hoe emoties een rol spelen in seksueel functioneren; in het bijzonder met betrekking tot het fenomeen hyperseksueel gedrag. We zullen hierbij onderzoek verwerken over de samen-

hang van emoties en seksueel functioneren. Tenslotte zullen we evalueren in welke mate emotieonderzoek relevant is geweest en in de toekomst zou kunnen zijn voor het seksonderzoek.

Zoals beschreven in het kader getiteld “Definities van emoties en gevoelens”, ontstaan emoties door het inschatten van stimuli (Frijda, 2008). Wanneer een stimulus een seksuele connotatie heeft, kan het inschatten ervan leiden tot seks-gerelateerde emoties (Everaerd, 2002; Janssen, 2011), van zich gecharmeerd voelen tot en met seksueel genot (Frijda, 2008).

Bij dit inschatten speelt de *incentive salience* van de stimulus een belangrijke rol. *Incentive salience* start een elementair dopaminerg motivatieproces dat aangeduid wordt als *wanting* (Berridge, 2018; Wyvell & Berridge, 2000) en samenhangt met actiebereidheid (Frijda, 2016). *Incentive salience* zorgt ervoor dat de stimulus de aandacht trekt, zodat de in het geheugen aanwezige associaties met deze stimulus worden geactiveerd (Toates, 2014) en de stimulus vergeleken wordt met eerdere ervaringen (Toates, 2009). Ook (on)bewuste feedback vanuit het lichaam speelt hierbij een rol (Spiering & Everaerd, 2007). Zo zal een pizzapunt minder aantrekkelijk zijn indien men net van tafel komt (Berridge, 2009); de *incentive value* ervan zal minder zijn als de stimulus niet matcht met de belangen van het individu (in dit voorbeeld: het individu heeft geen honger). Behalve externe erotische stimuli spelen ook seksuele fantasieën een rol bij *wanting* en bij het vertonen van seksueel gedrag (Leitenberg & Henning, 1995). Naast *wanting* speelt nog een ander fenomeen een rol bij seksuele emoties. Als de gewenste seksuele activiteit uitgevoerd wordt, wordt het verlangen ingeruild voor hedonistische gevoelens, ook wel aangeduid met de term *liking* (Toates, 2014). Het gaat zowel om gevoelens van seksuele opwindning als

Marcus J.M.J. Henckens, MSc, doet onderzoek aan de Open Universiteit Nederland.

Prof. dr. Walter. Everaerd was professor emeritus aan de Universiteit van Amsterdam. Na het gereedkomen van de eerste versie van dit artikel overleed Walter Everaerd op 4 oktober 2019.

Correspondentieadres: marcus.henckens@ou.nl

Definities van emoties en gevoelens

Een *emotie*, zoals bedoeld in dit artikel, bestaat uit verschillende componenten: actiebereidheid, arousal en affect (Frijda, 2008). *Actiebereidheid* hangt samen met een activatie van het dopaminerge systeem (Frijda, 2016) en gaat vooraf aan de neiging tot handelen (Frijda et al., 1989). *Arousal* leidt tot het vrijmaken van metabole energie waardoor het overgaan tot handelen mogelijk wordt (Frijda, 2008). *Affect* is gerelateerd aan het inschatten van de emotionele waarde van een stimulus als goed/prettig of slecht/onprettig (Berridge, 2019). Affect beïnvloedt daarmee de richting van actiebereidheid, omdat we in de regel toenadering zoeken tot prettige stimuli terwijl onprettige stimuli meestal vermeden worden (Frijda, 2008). Emoties leiden zo tot zwakkere of sterkere (= actiebereidheid) toenaderende of vermijdende (= affect) tendenties om gedrag te vertonen.

Zodra er nieuwe stimuli in onze omgeving opduiken of wanneer wij onze aandacht bewust richten op andere stimuli, vindt er automatisch een inschattingsproces plaats. Dit proces wordt in de Engelstalige literatuur *appraisal* genoemd. Het taxeert de betekenissen van de stimulus. Indien één of meerdere betekenissen emotioneel relevant zijn voor ons, roept dit inschattingsproces emoties op (Frijda, 2013). We spreken van een *emotionele impuls* of impulsief gedrag, indien emoties tot gedrag leiden zonder voorafgaande reflectie, vooruitblik of planning (Frijda, 2010). Een *gevoel* is het bewuste ervaren van dit inschattingsproces en de daaruit resulterende actiebereidheid, arousal, en affect (Hermans, Mesquita & Rimé, 2013).

van absorptie in de seksuele bezigheid, culminerend in het orgasme. Terwijl *wanting* dopaminerge activiteit genereert, hangt *liking* samen met opioïde en cannabinoïde stoffen in de hersenen (Mitchell, Berridge & Mahler, 2018). Relevante aspecten van seksueel gedrag zijn dus het verlangen ernaar op basis van de verwachting van *reward* (dopaminerg), de *liking* van seksuele handelingen (opioïd) en de er mee samengaande specifieke seksuele emoties.

Bij partners in een romantische relatie vergroot een verhoogd toenaderend affect de kans op het hebben van seks (Dewitte, van Lankveld, Vandenberghe & Loeys, 2015). Het gevoel van seksuele opwindning is de bewuste beleving van deze emotionele componenten (Hermans et al., 2013; Janssen et al., 2000). Er wordt aangenomen dat aan seksuele gevoelens en motivatie de emotie van seksuele opwindning ten grondslag ligt, die specifiek wordt opgewekt door de positieve appraisal van waargenomen seksuele stimuli (Both, Spiering, Everaerd & Laan, 2004; Everaerd, Laan, Both & Spiering, 2001; Panksepp, 2005). Seksueel gedrag is echter niet alleen afhankelijk van seksuele opwindning. Ook sociale normen beïnvloeden gedrag (Chung & Rimal, 2016). Zoals we onprettige stimuli ontwijken, zo passen we in de regel ons seksuele gedrag aan om potentiële negatieve sociale gevolgen te vermijden (Frijda, 2008). In seksueel gedrag blijken we niet alleen negatieve gevoelens te vermijden, maar ook positieve gevoelens te genereren. Als partners seks hebben, ervaren zij de dag daarna hun relatie als positiever (Dewitte et al., 2015). Ook wordt pornoconsumptie soms bewust ingezet om de belevingswereld te reguleren. Zo biedt het gezamenlijk kijken naar porno een kans om dichter naar elkaar te groeien in koppels waarvan beiden partners positief staan tegenover seks (Paul & Shim, 2008). Seksueel gedrag heeft dus invloed op de gevoelswereld, maar het omgekeerde is ook waar: bij mannen heeft hun stemming invloed op hun seksuele gedrag (Bancroft et al., 2003). Alhoewel soms geen effect van emotiemaniplatie werd gevonden (Carvalho, Pereira, Barreto & Nobre, 2017), is in meerdere onderzoeken vastgesteld dat positief affect de subjectieve seksuele op-

winding kan versterken, zonder dat de genitale seksuele respons ook sterker wordt (Janssen, 2011; Koukounas & McCabe, 2001; Mitchell, DiBartolo, Brown & Barlow, 1998; Vilarinho et al., 2014). Ook aandachtsprocessen spelen een rol bij emotieregulatie rond seksuele opwindning. Seksuele opwindning bij vrouwen bleek sterker wanneer men de aandacht vooral richtte op de eigen gevoelens en zich inleefde in de erotische video, dan wanneer men de aandacht vooral richtte op fysieke kenmerken van de seksuele prikkel en een toeschouwershouding aannam (Both, Laan & Everaerd, 2011). Echter, als deze aandacht- en emotieregulatie suboptimaal is, kan dit leiden tot onder andere genitale opwindingsproblemen bij vrouwen (Salemink & van Lankveld, 2006), erectiele problemen bij mannen (van Lankveld & van den Hout, 2004), delinquent gedrag en/of hyperseksualiteit. We gaan nu dieper in hyperseksualiteit zoals benaderd vanuit een emotie(regulatie)-perspectief.

Hyperseksualiteit

In de klinische praktijk was er al lang behoefte aan een diagnose waarmee excessief, niet-parafiel en niet-middelen gebonden seksueel gedrag beschreven kon worden (Kafka, 2010). Aangenomen wordt dat circa 6% van de

Zedendelinquentie

Bij delinquent seksueel gedrag is een impulsbeheersingsproblematiek vaak duidelijker aantoonbaar dan bij hyperseksualiteit (Leue & Beauducel, 2008, 2011). Zedendelinquentie gaat in de regel samen met (obsessieve) deviante seksuele fantasieën (Leitenberg & Henning, 1995), gecombineerd met antisociale persoonlijkheidskenmerken (Hanson & Morton-Bourgon, 2005). Dit antisociale kenmerk gaat samen met door een suboptimaal (emotioneel) inschattingsproces, waarbij de gevolgen van het eigen gedrag niet overwogen worden (Frijda, 2008, 2010). Bovendien komen angst- en bipolaire stoornissen vaker voor bij in bewaring gestelde zedendelinquenten dan bij andere misdadigers in gevangenschap (Ahlmeyer, Kleinsasser, Stoner & Retzlaff, 2003).

bevolking voldoet aan deze omschrijving (Rettenberger, Klein & Briken, 2016). De precieze definitie van hyperseksualiteit zorgde echter voor problemen (Peterson, 2017): waar eindigt 'een intens seksleven' en vanaf welk punt is er sprake van een beginnende 'seksverslaving'? Door een gebrek aan consensus en empirisch onderzoek lukte het niet om de stoornis in de DSM-5 op te nemen (Hartmann, 2013). In de aanloop van de ICD-11 leefde de discussie weer op (Kraus, Voon & Potenza, 2016) en werd deze beslecht middels de diagnose compulsive sexual behavior disorder (Larsen, 2019).

Bij compulsief gedrag wordt een samenhang met emotionele impulsen verondersteld (Garofalo et al., 2016). Zoals gezegd in het kader over zedendelinquentie, ontbreekt het bij impulsief gedrag aan de reflectie op dat gedrag (Frijda, 2010). Waarschijnlijk kan een verstoord inschattingsproces eveneens bijdragen aan compulsief gedrag. Zo zijn er, in een onderzoek onder biseksuele en homoseksuele mannen, aanwijzingen gevonden voor de samenhang van hyperseksualiteit met een inschattingsproces waarbij de eigen behoefte aan seks als bovengemiddeld hoog wordt beoordeeld (Pachankis, Rendina, Ventuneac, Grov & Parsons, 2014). Daarnaast lijken angst en depressieve gevoelens (Bancroft & Vukadinovic, 2004), alsook stress (Toates, 2014), bij een deel van populatie in staat om seksueel gedrag (excessief) te laten toenemen. De relatief makkelijke toegang tot grote hoeveelheden internetporno kan hoogfrequent seksueel gedrag faciliteren (Bancroft, 2016), vooral bij personen die door onderliggende depressieve of angstige gevoelens extra gevoelig zijn voor compulsief gedrag (Shapira et al., 2003). Anderzijds blijkt dat hyperseksualiteit vaak samengaat met een negatieve emotionele toestand (Kafka, 2010; van Zessen, 2011).

Aangenomen wordt dat *wanting*, een dopaminegerelateerd verschijnsel, een belangrijke rol speelt bij hyperseksualiteit (Kühn & Gallinat, 2016), omdat het dopaminerge systeem en extreem verlangen ook een rol speelt bij andere vormen van verslaving (Berridge, 2018; Toates, 2014), zelfs wanneer er geen sprake is van *liking* van de seksuele stimulus. *Wanting* vergroot daarbij de aandacht en fantasieën met betrekking tot (seksuele) stimuli (Leitenberg & Henning, 1995; Toates, 2014). Hierop kan in de toekomst wellicht effectief psychofarmacologisch geïntervenieerd worden. Hoopgevend is immers de aanwijzing dat motivatiestoornissen met een aangeleerde component wellicht middels een N-methyl-D-asparaginezuur (NMDA) agonist succesvol behandeld kunnen worden (Brom et al., 2015). Dit is zeer wenselijk omdat bestaande interventies tegen compulsief seksueel gedrag nog niet erg succesvol gebleken zijn (Dennis et al., 2012).

De relatie tussen emoties en seksueel gedrag speelt zich niet alleen af op individueel niveau. Binnen een intieme relatie heeft seksueel gedrag een emotie-regulerend effect (Dewitte et al., 2015; vergelijk Dewitte, dit nummer). De hechtingsstijl van beide partners speelt hierbij vermoedelijk een rol (Dewitte, 2012; Dewitte,

De Houwer, Buysse & Koster, 2008). Wanneer hechting bemoeilijkt wordt door een vroegkinderlijk trauma, kan dit leiden tot een verhoogde kwetsbaarheid voor hyperseksualiteit (Schwartz & Galperin, 2002). De samenhang tussen emotieregulatie en hyperseksualiteit kan mogelijk beter verklaard worden door hechting aan het theoretisch model toe te voegen (Garofalo et al., 2016). Emoties sturen immers ook relationeel gedrag (Frijda, 2008, 2016). Dit zou onder meer kunnen verklaren waarom seksuele tevredenheid binnen vaste relaties afhankelijk lijkt te zijn van relationele tevredenheid (Sánchez-Fuentes, Santos-Iglesias & Sierra, 2014), meer dan van, bijvoorbeeld, de frequentie van seksuele interacties of de orgasmefrequentie (Young, Denny, Luquis & Young, 1998).

In algemene zin streven mensen positieve gevoelens na (Frijda, 1988). Negatieve gevoelens en positieve gevoelens hangen in meerdere studies sterk negatief samen (Gill, Bos, Wit & de Jonge, 2017). Bij sterke positieve gevoelens worden meestal geen of slechts zwakke negatieve gevoelens gerapporteerd. Echter, vermindering van bevrediging leidt tot negatieve gevoelens, terwijl men dan eerder een neutrale toestand zou verwachten (Frijda, 2008). Deze negatieve gevoelens als gevolg van het wegvallen van bevrediging zouden eveneens aanleiding kunnen geven tot hoogfrequent seksueel gedrag in geval van hyperseksualiteit (Frijda, 2008; Solomon, 1980).

Conclusies en algemene discussie

Freud legde al het verband tussen emoties en seksualiteit (Freud, Strachey & Oranje, 2006). Maar het is pas sinds de komst van de moderne emotietheorieën dat dit verband beter begrepen wordt. Bovendien sluiten verklaringen van seksuele fenomenen vanuit de emotietheorie goed aan bij recente neurowetenschappelijke inzichten. De emotietheorie van Frijda geeft nieuwe inzichten op het vlak van gedrag alsook van de fysiologie. Onderzoek naar de werking van het inschattingsproces heeft relaties aangetoond tussen elementen van emotie en seksuele motivatie, seksuele gevoelens en fysiologische aspecten van seksueel functioneren in het geval van hyperseksualiteit. Zo hangt hyperseksueel gedrag mogelijk samen met negatieve emoties en met fouten in het *appraisal*-proces van seksuele stimuli en speelt *wanting* van deze stimuli een belangrijke rol, zelfs wanneer er geen sprake is van *liking*. De empirische ondersteuning voor deze emotietheoretische verklaringen van problematische hyperseksualiteit is echter nog erg mager. Daarnaast is het aannemelijk dat er een interactie bestaat tussen emotieregulatie en seksueel gedrag binnen intieme relaties, waarbij mogelijk ook hechting een rol speelt. Ook voor de hypothesen rond het relationele aspect van seksualiteit, biedt de emotietheorie relevante inzichten die de komende jaren verder getoetst dienen te worden.

Moderne emotietheorieën, gecombineerd met hechtingstheorieën, zullen ons op termijn wellicht in staat stellen om seksueel functioneren en disfunctioneren

beter te begrijpen. Emoties als seksuele opwindings, maar ook angst en somberheid, lijken immers een belangrijke rol te spelen bij gezond en problematisch seksueel functioneren, afhankelijk van de hechtingsstijl van de partners. De afgelopen decennia heeft (seks)onderzoek zich echter minder gericht op emotieonderzoek. Om het theoretische emotiemodel van seksueel functioneren te toetsen is onder meer behoefte aan longitudinaal onderzoek, waarin de seksuele ontwikkeling vanaf jonge leeftijd tot volwassenheid wordt gemonitord. Persoonlijke leerervaringen hebben een effect op de idiosyncratische associaties die gemaakt worden tijdens het inschattingsproces (zie ook Both, dit nummer). Bovendien is bekend dat leeftijd een effect heeft op de beleving van gevoelens en de regulatie van emoties (Tucker, Feuerstein, Mende-Siedlecki, Ochsner & Stern, 2012). Longitudinaal onderzoek naar emoties is echter duur en complex en is daardoor amper uitgevoerd. Longitudinaal onderzoek in de vorm van *ecological momentary assessment* kan wellicht meer licht werpen op de relationele aspecten van emotieregulatie en seksueel functioneren, waarbij de hechtingsstijl van beide partners ook betrokken worden.

Hoe iemand uiteindelijke gestalte geeft aan seksueel gedrag, is naast contextuele en interpersoonlijke factoren, ook afhankelijk van het ter beschikking staande gedragsrepertoire en persoonlijkheidskenmerken. Deze factoren zullen, naast idiosyncratische leerervaringen, altijd zorgen voor individuele verschillen. Een volledig op emotietheorieën gebaseerd model, dus van stimulus tot gedrag, zal hierdoor altijd een hoge mate van complexiteit kennen. Wel is nu reeds duidelijk dat de emoties die opgeroepen worden door het inschattingsproces bij het verwerken van een seksuele stimulus van cruciaal belang zijn voor het begrijpen van seksueel functioneren op verschillende deelgebieden, variërend van 'normaal' seksueel functioneren tot seksuele disfunctie, hyperseksualiteit en seksueel gewelddadig gedrag.

Literatuur

- Ahlmeyer, S., Kleinsasser, D., Stoner, J., & Retzlaff, P. (2003). Psychopathology of incarcerated sex offenders. *17*, 306-318. doi: 10.1521/pedi.17.4.306.23969
- Bancroft, J. (2016). *Human sexuality and its problems (3rd edition)*. Chippingham, UK: CPI Anthony Rowe.
- Bancroft, J., Janssen, E., Strong, D., Carnes, L., Vukadinovic, Z., & Long, J. S. (2003). The relation between mood and sexuality in heterosexual men. *Archives of Sexual Behavior*, *32*, 217-230. doi: 10.1023/A:1023409516739
- Bancroft, J., & Vukadinovic, Z. (2004). Sexual addiction, sexual compulsivity, sexual impulsivity, or what? Toward a theoretical model. *Journal of Sex Research*, *41*, 225-234. doi: 10.1080/00224490409552230
- Berridge, K. C. (2009). 'Liking' and 'wanting' food rewards: Brain substrates and roles in eating disorders. *Physiology & Behavior*, *97*, 537-550. doi: 10.1016/j.physbeh.2009.02.044
- Berridge, K. C. (2018). Evolving concepts of emotion and motivation. *Frontiers in Psychology*, *9*, 1647-1647. doi: 10.3389/fpsyg.2018.01647
- Berridge, K. C. (2019). Affective valence in the brain: modules or modes? *Nature Reviews Neuroscience*, *20*, 225-234. doi: 10.1038/s41583-019-0122-8
- Both, S., Laan, E., & Everaerd, W. (2011). Focusing "hot" or focusing "cool": Attentional mechanisms in sexual arousal in men and women. *Journal of Sexual Medicine*, *8*, 167-179. doi: 10.1111/j.1743-6109.2010.02051.x
- Both, S., Spiering, M., Everaerd, W., & Laan, E. (2004). Sexual behavior and responsiveness to sexual stimuli following laboratory induced sexual arousal. *Journal of Sex Research*, *41*, 242-258. doi: 10.1080/00224490409552232
- Brom, M., Laan, E., Everaerd, W., Spinhoven, P., Trimbos, B., & Both, S. (2015). d-Cycloserine reduces context specificity of sexual extinction learning. *Neurobiology of Learning and Memory*, *125*, 202-210. doi: 10.1016/j.nlm.2015.09.010
- Carvalho, J., Pereira, R., Barreto, D., & Nobre, P. J. (2017). The effects of positive versus negative mood states on attentional processes during exposure to erotica. *Archives of Sexual Behavior*, *46*, 2495-2504. doi: 10.1007/s10508-016-0875-3
- Chung, A., & Rimal, R. N. (2016). Social norms: A review. *Review of Communication Research*, *4*, 1-28. doi: 10.12840/issn.2255-4165.2016.04.01.008
- Dennis, J. A., Khan, O., Ferriter, M., Huband, N., Powney, M. J., & Duggan, C. (2012). Psychological interventions for adults who have sexually offended or are at risk of offending. *Cochrane Database of Systematic Reviews*, *12*. doi: 10.1002/14651858.CD007507.pub2
- Dewitte, M. (2012). Different perspectives on the sex-attachment link: Towards an emotion-motivational account. *Journal of Sex Research*, *49*, 105-124. doi: 10.1080/00224499.2011.576351
- Dewitte, M., De Houwer, J., Buysse, A., & Koster, E. H. W. (2008). Proximity seeking in adult attachment: Examining the role of automatic approach-avoidance tendencies. *British Journal of Social Psychology*, *47*, 557-573. doi: 10.1348/014466607X265148
- Dewitte, M., van Lankveld, J., Vandenbergh, S., & Loeys, T. (2015). Sex in its daily relational context. *Journal of Sexual Medicine*, *12*, 2436-2450. doi: 10.1111/jsm.13050
- Everaerd, W. (2002). Experimenteren met seks, emotie en motivatie. *De Psycholoog*, *37*, 383-388.
- Everaerd, W., Laan, E., Both, S., & Spiering, M. (2001). *Sexual motivation and desire*. Amsterdam: Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen.
- Freud, S., Strachey, J., & Oranje, W. (2006). *Werken*. Amsterdam: Boom.
- Frijda, N. H. (1987). Emotion, cognitive structure, and action tendency. *Cognition and Emotion*, *1*, 115-143. doi: 10.1080/02699938708408043
- Frijda, N. H. (1988). *De emoties: Een overzicht van onderzoek en theorie*. Amsterdam: Bert Bakker.
- Frijda, N. H. (2008). *De wetten der emoties*. Amsterdam: Bert Bakker.
- Frijda, N. H. (2010). Impulsive action and motivation. *Biological Psychology*, *84*, 570-579. doi: 10.1016/j.biopsycho.2010.01.005
- Frijda, N. H. (2013). Comment: The why, when, and how of appraisal. *Emotion Review*, *5*, 169-170. doi: 10.1177/1754073912468905
- Frijda, N. H. (2016). The evolutionary emergence of what we call "emotions". *Cognition and Emotion*, *30*, 609-620. doi: 10.1080/02699931.2016.1145106
- Frijda, N. H., Kuipers, P., & ter Schure, E. (1989). Relations among emotion, appraisal, and emotional action readiness. *Journal of Personality and Social Psychology*, *57*, 212-228. doi: 10.1037/0022-3514.57.2.212
- Garofalo, C., Velotti, P., & Zavattini, G. C. (2016). Emotion dysregulation and hypersexuality: review and clinical implications. *Sexual and Relationship Therapy*, *31*, 3-19. doi: 10.1080/14681994.2015.1062855
- Gill, N. P., Bos, E. H., Wit, E. C., & de Jonge, P. (2017). The association between positive and negative affect at the inter- and intra-individual level. *Personality and Individual Differences*, *105*, 252-256. doi: 10.1016/j.paid.2016.10.002
- Hanson, R. K., & Morton-Bourgon, K. E. (2005). The characteristics of persistent sexual offenders: A meta-analysis of recidivism studies. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, *73*, 1154-1163. doi: 10.1037/0022-006X.73.6.1154
- Hartmann, U. H. (2013). Report of findings in a DSM-5 field trial for hy-

- persexual disorder. *European Urology*, 64, 685-686. doi: 10.1016/j.eururo.2013.07.019
- Hermans, D., Mesquita, B., & Rimé, B. (2013). *Changing emotions*. Hove: Psychology Press.
- Janssen, E. (2011). Sexual arousal in men: A review and conceptual analysis. *Hormones and Behavior*, 59, 708-716. doi: 10.1016/j.yhbeh.2011.03.004
- Janssen, E., Everaerd, W., Spiering, M., & Janssen, J. (2000). Automatic processes and the appraisal of sexual stimuli: Toward an information processing model of sexual arousal. *Journal of Sex Research*, 37, 8-23. doi: 10.1080/00224490009552016
- Kafka, M. P. (2010). Hypersexual disorder: A proposed diagnosis for DSM-V. *Archives of Sexual Behavior*, 39, 377-400. doi: 10.1007/s10508-009-9574-7
- Koukounas, E., & McCabe, M. P. (2001). Sexual and emotional variables influencing sexual response to erotica: A psychophysiological investigation. *Archives of Sexual Behavior*, 30, 393-408. doi: 10.1023/A:1010261315767
- Kraus, S. W., Voon, V., & Potenza, M. N. (2016). Should compulsive sexual behavior be considered an addiction? *Addiction*, 111, 2097-2106. doi: 10.1111/add.13297
- Kühn, S., & Gallinat, J. (2016). Neurobiological basis of hypersexuality. In N. M. Zahr & E. T. Peterson (Eds.), *International Review of Neurobiology* (Vol. 129, pp. 67-83): Academic Press.
- Larsen, S. E. (2019). Hypersexual behavior as a symptom of PTSD: Using cognitive processing therapy in a veteran with military sexual trauma-related PTSD. *Archives of Sexual Behavior*, 48, 987-993. doi: 10.1007/s10508-018-1378-1
- Leitenberg, H., & Henning, K. (1995). Sexual fantasy. *Psychological Bulletin*, 117, 469-496. doi: 10.1037/0033-2909.117.3.469
- Leue, A., & Beauducel, A. (2008). A meta-analysis of reinforcement sensitivity theory: On performance parameters in reinforcement tasks. *Personality and Social Psychology Review*, 12, 353-369. doi: 10.1177/1088868308316891
- Leue, A., & Beauducel, A. (2011). The PANAS structure revisited: On the validity of a bifactor model in community and forensic samples. *Psychological Assessment*, 23, 215-225. doi: 10.1037/t03592-000
- Meston, C. M., & Buss, D. M. (2007). *Why humans have sex*. *Archives of Sexual Behavior*, 36, 477-507. doi: 10.1007/s10508-007-9175-2
- Mitchell, M. R., Berridge, K. C., & Mahler, S. V. (2018). Endocannabinoid-enhanced "liking" in nucleus accumbens shell hedonic hotspot requires endogenous opioid signals. *Cannabis and Cannabinoid Research*, 3, 166-170. doi: 10.1089/can.2018.0021
- Mitchell, W. B., DiBartolo, P. M., Brown, T. A., & Barlow, D. H. (1998). Effects of positive and negative mood on sexual arousal in sexually functional males. *Archives of Sexual Behavior*, 27, 197-207. doi: 10.1023/A:1018686631428
- Pachankis, J. E., Rendina, H. J., Ventuneac, A., Grov, C., & Parsons, J. T. (2014). The role of maladaptive cognitions in hypersexuality among highly sexually active gay and bisexual men. *Archives of Sexual Behavior*, 43, 669-683. doi: 10.1007/s10508-014-0261-y
- Panksepp, J. (2005). Affective consciousness: Core emotional feelings in animals and humans. *Consciousness and Cognition*, 14, 30-80. doi: 10.1016/j.concog.2004.10.004
- Paul, B., & Shim, J. W. (2008). Gender, sexual affect, and motivations for internet pornography use. *International Journal of Sexual Health*, 20, 187-199. doi: 10.1080/19317610802240154
- Peterson, Z. D. (2017). *The Wiley handbook of sex therapy*. New Jersey: John Wiley & Sons.
- Rettenberger, M., Klein, V., & Briken, P. (2016). The relationship between hypersexual behavior, sexual excitation, sexual inhibition, and personality traits. *Archives of Sexual Behavior*, 45, 219-233. doi: 10.1007/s10508-014-0399-7
- Salemink, E., & van Lankveld, J. J. (2006). The effects of increasing neutral distraction on sexual responding in women with and without sexual problems. *Archives of Sexual Behavior*, 35, 179-190. doi: 10.1007/s10508-005-9014-2
- Sánchez-Fuentes, M., Santos-Iglesias, P., & Sierra, J. C. (2014). A systematic review of sexual satisfaction. *International Journal of Clinical and Health Psychology*, 14, 67-75. doi: 10.1016/S1697-2600(14)70038-9
- Schwartz, M. F., & Galperin, L. (2002). Hyposexuality and hypersexuality secondary to childhood trauma and dissociation. *Journal of Trauma & Dissociation*, 3, 107-120. doi: 10.1300/J229v03n04_06
- Shapira, N. A., Lessig, M. C., Goldsmith, T. D., Szabo, S. T., Lazoritz, M., Gold, M. S., & Stein, D. J. (2003). Problematic internet use: Proposed classification and diagnostic criteria. *Depression and Anxiety*, 17, 207-216. doi: 10.1002/da.10094
- Solomon, R. L. (1980). The opponent-process theory of acquired motivation: The costs of pleasure and the benefits of pain. *American Psychologist*, 35, 691. doi: 10.1037/0003-066X.35.8.691
- Spiering, M., & Everaerd, W. (2007). The sexual unconscious. In E. Janssen (Ed.), *The psychophysiology of sex*. (pp. 166-184). Bloomington, IN, US: Indiana University Press.
- Toates, F. (2009). An integrative theoretical framework for understanding sexual motivation, arousal, and behavior. *Journal of Sex Research*, 46, 168-193. doi: 10.1080/00224490902747768
- Toates, F. (2014). *How sexual desire works: The enigmatic urge*. New York: Cambridge University Press.
- Tucker, A. M., Feuerstein, R., Mende-Siedlecki, P., Ochsner, K. N., & Stern, Y. (2012). Double dissociation: Circadian off-peak times increase emotional reactivity; aging impairs emotion regulation via reappraisal. *Emotion*, 12, 869-874. doi: 10.1037/a0028207
- van Lankveld, J. J. D. M., & van den Hout, M. A. (2004). Increasing neutral distraction inhibits genital but not subjective sexual arousal of sexually functional and dysfunctional men. *Archives of Sexual Behavior*, 33, 549-558. doi: 10.1023/b:aseb.0000044739.29113.73
- van Zessen, G. (2011). Seksverslaving: Een behandelaanpak gebaseerd op het begrip eigenwaarde. *Gezondheidszorgpsychologie*, 1, 10-15.
- Vilarinho, S., Laja, P., Carvalho, J., Quinta-Gomes, A. L., Oliveira, C., Janssen, E., & Nobre, P. J. (2014). Affective and cognitive determinants of women's sexual response to erotica. *Journal of Sexual Medicine*, 11, 2671-2678. doi: 10.1111/jsm.12667
- Wyvell, C. L., & Berridge, K. C. (2000). Intra-accumbens amphetamine increases the conditioned incentive salience of sucrose reward: Enhancement of reward "wanting" without enhanced "liking" or response reinforcement. *Journal of Neuroscience*, 20, 8122-8130. doi: 10.1523/jneurosci.20-21-08122.2000
- Young, M., Denny, G., Luquis, R., & Young, T. (1998). Correlates of sexual satisfaction in marriage. *Canadian Journal of Human Sexuality*, 7, 115-127.

Summary Sex is Emotion

In this paper, we discuss sexual functioning and sexual dysfunction from the emotion theory perspective of Frijda (2008, 2016). This theory aligns with recent neuroscientific findings. Emotion theory assumes that emotions are elicited through an autonomous and automatically operating appraisal process, that evaluates the relevance of stimuli and the extent to which they can evoke pleasure. Stimuli that are appraised as pleasurable elicit behavioral approach tendencies, whereas stimuli appraised as unpleasant will result in a tendency to avoid them. Sexual arousal is a specific emotion. It is hypothesized that failing context-specific emotion regulation increases the risk for hypersexual behavior.

Keywords: emotion theory, affect, action readiness, sexual functioning

Trefwoorden: emotietheorie, affect, actiebereidheid, seksueel functioneren